

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота
(бакалавра)

З ТЕМИ: «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ АНГЛІЇ XIV-XV СТ.:
ОСНОВНІ ЗМІНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК КРАЇНИ»

Виконала: студентка IV курсу,
групи Іst P1-B17
напряму підготовки (спеціальності)
014.039 Історія та правознавство
Іщук Вікторія Сергіївна
Керівник Степанков В.С. д.і.н, професор
Рецензент _____

Кам'янець-Подільський, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Історіографія та джерельна база дослідження.....	7
1.1. Історіографія проблеми.....	7
1.2. Огляд джерельної бази.....	10
РОЗДІЛ II. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	14
2.1. Еволюція земельної власності.....	14
2.2. Нові явища в економічному житті села та зміни в соціальній структурі.....	17
2.3. Розвиток господарств земельної аристократії та його наслідки.....	21
2.4. Вплив змін в аграрній сфері на соціально-економічне життя суспільства.....	24
РОЗДІЛ III. ЗРОСТАННЯ РОЛІ МІСТ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЖИТТІ АНГЛІЇ.....	29
3.1. Еволюція соціальної структури міського населення.....	29
3.2. Розвиток ремесл і торгівлі. Поява мануфактурного виробництва.....	32
3.3. Перетворення Лондона в економічний центр країни.....	36
3.4. Соціально-економічні наслідки розвитку міст.....	39
РОЗДІЛ IV. ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ.....	43
4.1. Вплив Столітньої війни та «чорної смерті» на демографічну ситуацію.....	43
4.2. Роль іноземних банкірів у фінансуванні Англійської корони та його наслідки.....	47
4.3. Розширення зовнішньоекономічних зв'язків як фактор впливу на розвиток країни.....	51
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	59

ВСТУП

Актуальність. Період Пізнього Середньовіччя є важливою віхою європейської історії. У цей час починають формуватися ідеї національних держав, з'являються перші концепції націй. В економічному житті відбувається піднесення торгівлі та робляться перші кроки до формування глобальної економіки, зароджується економічна спеціалізація окремих держав та регіонів, зростає роль міст у господарському житті Західної Європи, з'являються перші мануфактури та банки.

Монархи Англії цього періоду намагаються здійснити реформування соціального та економічного життя задля перемоги у протистоянні із Францією та Шотландією. Особливості феодальної системи Англійського королівства сприяли швидкому розвитку капіталістичних відносин. Відбувається формування «нового дворянства» - джентрі, котре використовувало вільнонайману працю, або ж здавало землю в оренду. Починає формуватися товарна спеціалізація, найприбутковішим товаром стає вовна, досить скоро значні площі земель перетворюються на пасовиська, що належали лендлордам. Цьому також сприяли мала заселеність Королівства, демографічні втрати в результаті «чорної смерті», усобиці знаті, воєн з Францією та Шотландією, а також початок колонізації Ірландії.

Реформи Едуарда III стали фактором, що сприяв на формування в країні капіталістичних відносин. У цій політиці монарх опирався на джентрі – «нове дворянство» та заможний міський патриціат. Однак поразка у Столітній війні, криваві усобиці XV ст., постійні війни із Шотландією вплинули на соціально-економічне життя Англії, в результаті чого з'явилась нова модель англійської монархії, що істотно різнилася від континентальних аналогів. Реформи, вдала зовнішня політика сприяли швидкому соціально-економічному розвитку Англії. Господарство країни досить швидко оговталось від «чорної смерті» та невдач у Столітній війні, були відкриті нові ринки для англійських товарів. Політика Едуарда III, направлена на посилення економічних зв'язків із Фландрією,

Італією, Піренеями, призвели до збільшення торгового обороту. Англійські купці торгували на майже всіх західноєвропейських ринках. Вивчення цієї теми дозволяє побачити формування нової моделі розвитку економіки й формування підвалин нового суспільства.

Об’єкт дослідження: історія Англії Пізнього Середньовіччя

Предмет дослідження: нові явища та процеси, що з’являлися у соціально-економічному житті Англійського королівства у XIV-XV ст.

Хронологічні межі: XIV- XV ст. (від початку правління Едуарда III до встановлення влади династії Тюдорів (1327-1485). Нижня межа обґрунтовується перетвореннями Едуарда III, які, на наш погляд, створили сприятливі умови для розвитку економіки та суспільства, а верхня – приходом до влади династії Тюдорів, що стало початком формування в країні абсолютної монархії, водночас це співпало у часі із завершенням соціально-економічних перетворень.

Географічні межі: Територія Англійського королівства (Британія та Ірландія).

Мета роботи: дослідити нові процеси та явища в економічному житті та соціальній структурі Англії у XIV-XV ст.

Завдання роботи:

1. Охарактеризувати стан розробки проблеми в історіографії та наявну джерельну базу
2. Проаналізувати особливості сільського господарства та землеволодіння у Англійському королівстві Пізнього Середньовіччя;
3. Визначити роль міст та міського патриціату в економічному та політичному житті Англії.
4. З’ясувати вплив зовнішніх чинників та зовнішньої торгівлі на господарство Англії у XIV-XV ст.

Методологічну основу роботи визначають принципи історизму, системності та об’єктивності в підході до вивчення явищ минулого на основі комплексного використання джерел та літератури. **Принцип історизму** дозволив сформулювати загальну картину соціально-економічного розвитку

Англиї XIV-XV ст. , з'ясувати еволюцію ментальності населення країни, впливу економічних змін на повсякденне життя людей.

Застосування **принципу об'єктивності** дало можливість автору відтворити соціально-економічні перетворення в Англії, на основі наявних джерел, зокрема вплив економічних перетворень на ментальність населення, поступову ліквідацію феодальної системи і перехід до абсолютної монархії; позитивні та негативні сторони таких перетворень.

Використання **принципу системності** дозволило дослідити усі сторони соціально-економічного життя країни XIV-XV ст., поступовий відхід від феодальної системи, зміни в аграрній сфері, фінансовій політиці держави, розвитку торгівлі і промисловості.

При розв'язанні дослідницьких проблем були використані загальнонаукові та спеціальні історичні методи: аналізу, порівняння, систематизації, а також проблемно-хронологічний, системно-структурний та описовий методи. Використання подібного інструментарію сприяло глибшому розкриттю існуючої наукової проблеми.

Проблемно-хронологічний метод дозволив з'ясувати поступові зміни в англійській економіці та суспільстві, зокрема перехід від феодальних повинностей до оренди в аграрній сфері, початок процесу огорожування, надання містам автономії, зміни в експорті та імпорті країни, еволюції фінансової політики.

Застосування **системно-структурного методу** дає змоги детально дослідити структуру англійського суспільства та економічні зв'язки XIV-XV ст.: правовий статус кожної соціальної, види аграрних відносин (оренди та повинностей), структуру міського населення, ремесла, торгівлі, зовнішньоекономічних зв'язків.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її положення та висновки можуть застосовуватись при підготовці до семінарських занять, виступів на конференціях, написанні статей. Матеріали дослідження можуть

використовуватись при підготовці курсових, дипломних магістерських робіт, а також наукових праць з історії Середніх віків .

Апробація дослідження. Дана робота виконана згідно навчально-наукової програми кафедри всесвітньої історії. Основні положення і результати роботи доповідалися на засіданнях кафедри всесвітньої історії КПНУ імені Івана Огієнка та в ході звітної науково-практичної конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка в квітні 2021 року, а стаття на тему «**Нові тенденції в аграрній сфері та їх сприйняття англійським соціумом XIV-XV століть**» була подана до збірника наукових праць студентів та магістрантів історичного факультету К-ПНУ імені Івана Огієнка.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, що нараховує 56 позицій.

ВИСНОВКИ

Період XIV-XV ст. в історії Англії відзначився важливими соціально-економічними змінами. Відбувається поступова еволюція феодальної системи і створення зовсім іншої, відкритої моделі соціальних відносин англійського суспільства.

Найбільш помітні ці зміни в англійському сільському господарстві, оскільки воно домінувало в економіці Європи до XIX ст.. Поступово відміняється особиста залежність селян від сеньйора. Жителі села визнаються королівськими підданими і наділяються власними правами: правом володіти землею, скаржитись до суду, покидати межі свого графства. Формується верства копігольдерів – селян, що на правах оренди користуються землею сеньйора. Досить часто, копігольдери отримували пожиттєву оренду, котру сплачували у грошовому чи натуральному вигляді. При цьому зменшується питома вага фрігольдерів, котрі володіли землею на правах власності і не сплачували оренду.

У загальному масштабі, відбувається концентрація землі в руках заможних господарів, але при цьому зменшується питома вага безземельних селян. Не маючи змоги прогодувати себе, бідняки йдуть на роботу до міст, шахт і мануфактур, що стане передумовою промислової революції – в Англії було багато безробітних, котрі задешево продавали свою працю. Цей процес пришвидшиться після початку огорожування, коли сеньйори обмежують доступ селян до наділів, а самі наділи перетворюються на пасовиська. Але це мало і позитивний ефект для економіки – збільшення виробництва вовни забезпечило англійську промисловість дешевою сировиною, в результаті англійське сукно уже в XV ст. завойовує європейські ринки і сприяє промислового перевороту.

Концентрація землі була також характерною і для володінь аристократів. В результаті Столітньої війни, «чорної смерті» і Війни Троянд загальна кількість знатних родів Англії зменшилась удвічі. Завдяки цьому, формуються величезні

господарства лендлордів (манори), котрі перетворюють землі на пасовиська. Лендлорди також сприяли розвитку промисловості у своїх володіннях, вони будують водяні млини, шахти, солодовні, пивоварні. Але все більшу роль в господарстві починають відігравати «нові дворяни» - джентрі. Як правило, це були дрібні рицарі або зброєносці, що отримували наділи за військову службу. Але після Війни троянд баронам було заборонено мати власних рицарів, тому більшість джентрі перетворились на фермерів. Їхні господарства орієнтувалися на ринок, «нові дворяни» вирощували зернові культури і розводили худобу. Часто, вони давали свої маєтки в оренду заможним селянам. Джентрі складали місцеву еліту в графствах, із них рекрутувалися чиновники, судді, шерифи.

Протягом XIV-XV ст. зростає роль англійських міст в економіці та політиці Королівства. Англійські міста мали ряд унікальних рис. По-перше, усі вони були залежні від королівської влади; по-друге, самоврядування міст було досить обмеженим – міська влада складалась із королівських чиновників; по-третє, раніше за континентальні міста тут розвивається локальна спеціалізація. Так, Брістоль був головним портом країни, і головним центром виробництва сукна, у Лондоні виробляли ювелірні вироби і дорогі тканини; Ньюкастл експортував вугілля, Йорк та Ковентрі – виробляли луки і мечі.

Лондон у XIV столітті стає економічним центром і найбільшим містом Британії. Характерною рисою столиці була залежність ремісничих цехів від великого патриціату. Лондонські олдермени (заможні патриції) були наближеними до королівського двору. Столиця грала велику роль в політиці. Так, у 1381 році жителі Лондона зіграли велику роль у придушенні повстання Уотта Тайлера, чим забезпечили собі широкі економічні привілеї.

Негативну роль в економіці Англії відіграли катастрофи XIV-XV ст.: похолодання клімату та епідемія «чорної смерті», що викосила населення Королівства на третину і призвела до занепаду багатьох міст. Наслідки цих лихоліть посилювались і невдалою політикою Корони.

Едуард III розпочав Столітню війну, намагаючись завоювати французький престол. Проте його бідне королівство не мало значних ресурсів на ведення війни

із найбільшою державою Європи. Королю довелося звернутись за допомогою до традиційних партнерів- італійських банківських домів Барді, Перуцці, Фрескобальді. В результаті, Едуард опинився у скрутному становищі, оскільки не мав змоги виплатити кредити, а нові йому не давали, що викликало банкрутство Англії. Слідом за цим, банкрутство оголосили іще декілька держав і майже всі італійські банки.

Усі ці негаразди підштовхнули до внутрішніх проблема, що вилилось у Селянську війну 1381 року під проводом Уота Тайлера. Цей виступ поставив Англію на грань катастрофи, оскільки його успіх міг обернутись консервуванням феодальної системи, що стримувала подальший економічний розвиток. Отже, поразка повстання 1381 року мала радше позитивні наслідки для Англії.

Але незважаючи на поразку у Столітній війні і величезні людські і матеріальні втрати у результаті Війни Троянд, Англія у XV ст. змогла вийти в економічні лідери Європи. Цьому сприяло збільшення виробництва вовни і вдала фінансова політика, що сприяла розвитку власної промисловості. Уже в XV ст. формуються перші публічні компанії купців-авантюристів, котрі засновують торгівельні представництва в багатьох європейських містах, ведуть активну торгівлю і дають кредити іноземцям.

Завдяки вдалому географічному становищу, Англія була віддалена від політичних катаклізмів Середньовіччя. Держава майже не брала участі у багатьох військових конфліктах, натомість активно розширювала економічні зв'язки. Таким чином, малонаселена і бідна на ресурси острівна держава змогла здійснити важливі економічні і соціальні перетворення, що забезпечать їй економічне лідерство в майбутньому. Саме XIV-XV ст. були ключовими в англійській історії, тому що саме тоді формується та соціально-економічна модель, котра забезпечила Англії швидке зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Английские городские хартии XII века // Практикум по истории средних веков/ Под ред. Н.И. Девятайкина, Н.П. Мананчикова. Ч.2. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 2000. С. 23-24.
2. Доменико Манчини о Лондоне конца XV века // Англия XIV–XVII вв. Проблемы генезиса капитализма. Кузнецов Е.В. (ред.). Вып. 2. Горький: Горьковский государственный университет им.Лобачевского, 1974. С. 136–142.
3. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник МОСКВАО. Рудь. Київ: Либідь, 2005. 656 с.
4. Купеческие хартии в Англии начала XIV в. и их предыстория: Публ. документов / Пер. и вступ. ст. Ю. В. Баранова // Средние века. Москва, 1992. Вып. 55. С. 234-247.
5. Ленгленд Уильям. Видение Уилльяма о Петре Пахаре. Москва–Ленинград: ИИ АН СССР, 1941. 275 с.
6. Памятники истории Англии XI–XIII вв.: русский и латинский тексты Великой хартии вольностей и других документов, билингва Д. М.Петрушевского. Москва: ЛИБРОКОМ, 2010. 240 с.
7. Переписка семейной компании купцов Сели // Средневековый город. Саратов, 1989. № 9. С. 173–178.
8. Фиц-Стефен Уильям. Описание благороднейшего города Лондона / Под ред. Н. А. Богодаровой // Городская жизнь в средневековой Европе / Отв. ред. В.И. Уколова. Москва: Изд-во АН СССР, 1987. –С. 134–155.
9. Страна Кокейн // Мортон А. Л. Английская утопия / Пер. с англ. Москва: Иностранная литература, 1956. С. 263-268.
10. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под ред. В. МОСКВА Корецкого. Москва: Гос. изд. юр. лит., 1961.950с
11. Хроники и документы времен Столетней войны / под ред. Ю. П. Малинина. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. 433 с.

12. Чосер Джеффри. Кентерберийские рассказы. Москва: Наука, 2012. 951с.

Література:

Монографії:

13. Блок М. Феодалне суспільство. Київ: Видавничий дім «Всесвіт», 2001. 528 с.
14. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV–XVIII ст. У 3–х т. Київ: Основи, 1995. Т. 1: Структури повсякденності: Можливе й неможливе. 536 с.
15. Грин Дж. Р. История английского народа: В 2 т. Минск: МФЦП, 2007. Т. 1. 720 с.
16. Доллингер Ф. Ганзейский союз. Торговая империя Средневековья МОСКВА: Центрполиграф, 2020. 511 с.
17. Игнатъев С. В. Шотландия и Англия в первой половине XV в.: высокая политика и региональные амбиции. СПб.: Алетейя, 2011. 167 с.
18. Кристофер Дэниел. Англия. История страны Москва: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2007. 480 с
19. Левицкий Я. А. Город и феодализм в Англии. МОСКВА: Наука, 1987. 283с.
20. Митрофанов, В. П. Крестьяне и государство в средневековой Англии: учебное пособие. МОСКВА-Берлин: Директ-Медиа, 2015. 317 с.
21. Мосолкина Т.В. Социальная история Англии XIV—XVII вв. МОСКВА; Санкт-Петербург: Центр гуманитарных инициатив, 2017. 416 с.
22. Петрушевский Д.М. Восстание Уота Тайлера. Санкт-Петербург: тип. В. С. Балашева и Ко, 1896. 396 с.
23. Подаляк Н. Г. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII—XVII ст. Київ: Темпора, 2009. 360 с.
24. Репина Л. П. Сословие горожан и феодальное государство в Англии XIV века. Москва: Наука, 1979. 243 с.

25. Роджерс Т. История труда и заработной платы в Англии с XIII по XIX век. Изд.2-е. Москва: URSS, 2010. 478 с.
26. Тревельян Дж. М. История Англии: от Чосера до королевы Виктории. Смоленск: Русич, 2007. 624 с.
27. Чернова Л. Н. Под сенью Святого Павла: деловой мир Лондона XIV–XVI вв.: Монография. Москва–Санкт-Петербург: Центр гуманитарных инициатив, 2016. 366 с.
28. Чередніченко О. В. Повсякденне життя англійського пізньосередньовічного міста: автореф. дис. кан. іст. наук 07.00.02. Київ, 2018. 18 с.
29. Штокмар В.В. История Англии в Средние века. Санкт-Петербург: Издательство «Алетейя», 2000. 203с.
30. Horrox Rosemary, Ormrod W. Mark (Eds.). A Social History of England, 1200-1500. Cambridge University Press, 2006. 528 p.
31. Hinde Andrew. England's Population A History Since the Domesday Survey. Oxford University Press, 2003. 304 p.
32. Jones Daniel. Summer of Blood: England's First Revolution. Penguin Books, 2016. 256 p.
33. Bothwell J.S. Edward III and the English Peerage: Royal Patronage, Social Mobility and Political Control in Fourteenth Century England. The Boydell Press, 2004. 242 p.
34. Dyer Christopher. Making a Living in the Middle Ages: The People of Britain 850-1520. Yale University Press, 2002. 415 p.
35. Keen Maurice. England in the Later Middle Ages. 2nd ed. London - New York, Routledge (Taylor & Francis e-Library), 2005. 495 p.
36. Lochrie Karma. Nowhere in the Middle Ages. University of Pennsylvania Press, 2016. 281 p.
37. O'Brien Mark. When Adam Delved and Eve Span: A History of the Peasants' Revolt of 1381. Bookmarks, 2016. 110 p.

Статті:

38. Барг М. Л., Авдеева К.Д. Дворянское землевладение в Англии XIV в. // Средние века. Москва, 1981. Вып. 44. С. 157—196.
39. Гутнова Е. В. Английское феодальное государство в XIV-XV вв. // Средние века. Москва, 1987. Вып. 50. С. 58-76.
40. Гутнова Е.В. Влияние экономической эволюции на изменения в социальной иерархии в Англии XIV—XV вв. // Средние века. 1983. Вып. 46. С. 27—52.
41. Гутнова Е.В. Городское представительство в английском парламенте конца XIII—начала XIV века // Средние века. Москва, 1953. Вып. 4. С. 103-123.
42. Золотов, В. И. Рыцарство и джентри в английском обществе XV века. Вестник Брянского государственного университета, 2012. Вып. 2. С.99-103.
43. Калмыкова Е.В. Властные институты и должности в средневековой Англии // Властные институты и должности в Европе в Средние века и раннее Новое время / Отв. ред. Т.П. Гусарова. МОСКВА, 2011. С. 211—253.
44. Кузнецов Е.В. Некоторые вопросы экономической политики королевской власти в Англии 1461—1485 гг. // Средние века. Москва, 1962. №21. С. 185-200
45. Леонова Т.А. Рост церковного землевладения в Англии с 1350 по 1377 гг. // Проблемы истории Античности и Средних веков. МОСКВА, 1978. С. 48—65.
46. Леонова Т.А. Собственность и доходы английской церкви во второй половине XIV века // Средние века. Москва, 1985. Вып. 48. С. 214—232.
47. Муравьева Л.А. Банки средневековой Европы. Финансы и кредит, 2015. Вып. 26. С. 57-68.
48. Пачкалов А. В. Итальянские аристократические династии и их роль в становлении капитализма в Европе. Гуманитарные науки. Вестник Финансового университета, 2019. Вып. 2. С.31-38

49. Писарев Ю.И. Место служилого рыцарства в социально-политической жизни Англии XIV века // Средние века. Москва, 1973. Вып. 37. С. 82—107.
50. Праздников А.Г. Горожане – класс средневековой Англии? // Вести Пермского университета. Пермь, 2001. Вып. 1. С. 53-61.
51. Праздников А. Г. Социальный состав участников битвы при Таутоне 29 марта 1461 г. Вестник Томского государственного университета. История, 2019. Вып. 59, С.79-84.
52. Репина Л.П. Английский средневековый город // Город в средневековой цивилизации Западной Европы: в 4 т. МОСКВА, 1999. Т. 1. С. 92–106
53. Репина Л.П. Лондон — столица и мегаполис // Город в средневековой цивилизации Западной Европы: в 4 т. МОСКВА, 1999. Т. 1. С. 341–348.
54. Репина Л.П. Взаимоотношения государства и купечества в области торговли и финансов в Англии XIV в. // Средние века. 1973. Вып. 37. С. 230-249
55. Яблонская О.В. Источники финансовых средств Англии в первые годы Столетней войны. Таврический научный обозреватель, № 16, 2011. С.66-68.
56. Яблонская О.В., & Шаматова Ю.Ю. Торговля шерстью и сукном в Англии в XIV веке. Таврический научный обозреватель, № 7, 2016. С.162-166.